

Gospodarski List

za kmetijstvo, svilorejo, obrtnijo in druge deželne potrebe.

zhaja 10. in 25.
vsakega meseca.

Velja za pol leta
1 goldinar a. v.

Izdaje ga c. k. kmetijska družba griška.

TEČAJ II. V Gorici dne 25. septembra 1870. LIST 18.

Zapopadek: 1. Naznanilo živinorejcem. — 2. Nekoliko o gorkoti in svitlobi. — 3. O gnoji. (dalje). — 4. Izreja hrastoprejk *Antherea Jama-Maī.* (Konec). — 5. Povzdiga sviloreje. — 6. Zagotorilo gospodarja proti škodi pri prodajanji presičev. — 7. Priprava, za preiskavo kalivne moči raznih semenov.

Naznanilo živinorejcem.

Ker kmetovavci čedalje bolj čutijo, da dobro pleme se ne dá doseči drugače, kakor da se izberejo *dobri biki čiste krvi*, in ker na *koroškem* imajo blagó čiste krvi, zato so ondi ustanovili živinske sejme, kjer bodo vsako leto na prodaj biki in krave za pleme in sicer za *rdečo živino*, to je, za pingavsko-belansko bode sejm v *Spitalu* na gornjem koroškem 28. dan septembra; za *belo Lavantinskega* rodú v *Vošpergu* (Wolfsberg) v lavantiski dolini 17. dan oktobra;

Za *belo*, to je *Mariahoferskega* rodú v *Kapli* (Kappel) 19. dan oktobra.

Nekoliko o gorkoti in svitlobi.

Po solnčnih žarkih dobiva zemlja gorkoto in svitlobo. Gorkota in svitloba zbujeje zemljo po zimskem spanji zopet k življenji. Brez gorkote in svitlobe ne more obstati ne človek, ne žival, pa tudi zemlja ne. Mrtvo je vse, kjer ju ni. Da se površina zemlje, zrak in voda zgreje, storé sončni žarki. V rahli in z gnojilovco zmešani parsti pa se zbuja gorkota še po dvojni drugi poti; zgreje se namreč gnojilovca, kadar trohni, in nji pridjani gnoj, in zgrejejo se tudi zemljine, kedar sparstenijo. Reči zamoremo, da to trohnjenje in sparstenje je tihemu in počasnemu gorenju enako. Čeravno ne čutimo tega in ne vidimo

očitno, vendar spoznamo to lahko iz tega, da na dobro gnojni in gnjilovčni zemlji se v jeseni sejano žito veliko prej in krepkejše ukorenini in začne na spomlad tudi veselejši in hitrejši rasti, kakor na nijvah s tako imenovano mrzlo zemljo.

Rekli smo, da sončni žarki grejejo zemljo, ali ne povsod enako. Vzroki tega razločka so mnogovrstni:

Zemlja se po soncu bolj ali manj ogreva, kakor je barva in lastnost zemlje. Vsaka stvar, ki je povrh svella in gladka, meče veči del na njo padlih solnčnih žarkov od sebe nazaj in jih pusti skoz se iti; nasproti pa črna, temna in bolji zgerbana stvar pobira veči del žarkov in jih jemlje v se.

Vse tedaj, kar kako zemljiše bolj tamno in gerbasto dela, ga dela tudi za gorkoto pripravniši; lahko je torej iz tega zapopasti, da tudi iz tega obzira sparstenina, ali dobra črna zemlja zemljiše greje in da tudi zemlja, ki je zrahljana in preorana, je veliko gorkeji od take zemlje, ki je trda in z gladko površino pokrita. Skušnje so učile, da ravno tista gorkota je zgrela zemljiše z belo apnico na 17 stopinj gorkote, z černo sparsteninsko zemljo na 22 stopinj.

Drugi velik razloček gorkote je tudi po vlažnosti zemljiša. Dokler je zemlja mokra, zdajajo solnčni žarki veliko manj zato, ker se gorkota naj popred sprejema z vodo, ki je v zemlji, da spuhti iz nje; dokler se tedaj zemlja suši, se ogreva zemljiše toliko manj, kolikor več je gorkote potreba, da probilna voda iz nje pride. Če bi pa ne bila zemlja mokra, bi bila vso to gorkoto ohranila, ki jo je v mokrem svetu izpuhtela po sušenji zemljiša. Skušnje so učile, da ravno tisti gorkoti se je apnata zemlja zgrela na 18 stopinj gorkote, ako je suha bila, mokra pa le na 10 stopinj, sparsteninska na 22 stopinj.

Iz tega se tudi samo po sebi lahko razumi, da na suho djano zemljišče ne postane le samo suho, ampak tudi gorkeje, nasprotno pa suha zemlja, ako se moči, postane ne le mokra, temuč tudi bolj hladna. Zato shladi dež zemljo, ker zemlja more dosto vodi gorkote dati, da se ta z njo sprime in v podobi sopara iz nje izpuhti ali z drugimi besedami, da se spet osuši.

Solnčni žarki imajo veliko večo moč, kader vpadajo navpik na zemljo; kolikor bolj od strane jo zadevajo, toliko manj jo grejejo. V-

sakdo dobro čuti razločke opoldanske gorkote od večerne in zjutranje.

Višja in nižja lega kakega kraja dela o gorkoti velike razločke. Zato je v cvetji drevja, žetvi i.t.d. velik razloček po krajini legi. Na visocih gorak vročih krajev je ta razloček v eni uri posebno različen. Ako greš gori na tak hrib pol ure dalječ, misliš da si na Laškem; greš pa le pol ure dalje, najdeš že vse drugače.

Kedar je nehalo sonce sejati na zemljiše, puhti polagoma gorkota iz njega, dokler se ne shladi. Sploh je zakon narave tak, da ti-sta zemlja se tudi naj hitreje shladi, ki se je naj hitreje zgrela. Rah-lja zemlja se shladi in zgreje hitreje kakor gosta, debela zemlja.

Kedar je nebo jasno in sape ni, se zemlja naj bolj shladi. Ob jasni pomladanski ali jesenski noči se zemlja poverh včasih tako hladi, da je proti jutru za 6 ali 8 stopinj merzleji kakor zrak, kateri spre-jeto gorkoto veliko bolj počasi iz sebe oddaja. Zrak se tedaj le spodaj, kjer obdaja zemljo, shladi in ondi en del svojih vodenih soparjev v podobi drobnih kaplic poklada na mrzlejšo zemljo, ali na rastline rav-no tako, kakor se kapljice, nastavijo na mrzel kozarec, ako ga prine-remo v gorko hišo. Tako se dela rosa. Če se pa površina zemlje po-noči celo do zmrzline shladi, se na njo padši vodeni soparji še bolj strdijo in postanejo slana. *Gorkoto* pa tudi oblaki in veter {zaderžujejo v zemlji. Oblaki so pokrivala, ki gorki puh, ki je do njih prišel, zopet nazaj na zemlje mečejo, da se tedaj, kedar je oblačno, veliko manj shladiti zamore. Ravno tako moč, kakor oblaki imajo čez mlado rastli-ne tudi štorja ali slama ali dilje, s kterimi vrtnarji ponoči pokrivajo bolj mehke rastline, da jih mraz ne popali. Veter brani prehlajenje ker vedno zgornji bolj gorki zrak se premetuje doli do zemlje.

(dalje prihod.)

O gnoji

(dalje)

Ako hočemo dobiti izvrsten gnoj, treba je umno ravnati z gno-jem že v hlevu in potem na gnojišči. Naj prvo se nam vrine vpraša-nje, ali je umno, da je gnoj dolgo časa v hlevu pod živino ali ne? Na to odgovorimo, da se more pri tem ozirati na razne okoliščine. Ako pustimo gnoj pod živino dalje časa, dosežemo s tem, da se tim bolj pomešajo izmeti z nastelom; živina trdo shodi gnoj, to pa pripo-

more, da gnoj ne vre prehitro; posebno dobro je gnoj pustite pod živino dalje časa, kjer se za nastel porabijo stvari, ki so trde in ki imajo le majhno lastnost nategljivosti. Treba je nam tedaj prostornih hlevov, ki náj imajo tudi dostojno visokost. Nikdar naj se ne opusti večkrat podkidati, ker s tem dosežemo, da ves gnoj bolj enakomerno pomešamo.

Konjem se navadno vsaki dan spodkipa zaradi potrebne snaznosti. Kakor hitro konjšček le nekoliko časa v gorkem hlevu leži, že se razkroji in razvije mnogo amonjaka. Po nekterih krajih imajo navado, da vsaki dan gnoj spod živine spravijo, in ga v hlevu na za to odločeni kraj spravljajo. Res je, da je gnoj v hlevu obvarovan pred solncem; ali potrebno je na pol večega prostora; vrenje rahljo nakupičenega gnoja je močnejše od vrenja gnoja, ki pod živino trdo leži; gotovo pa izpuhteči gazi škodujejo živalim in poslopji.

Navadno se spravlja gnoj na posebne prostore, gnojišče imenovane, ki so blizo hleva.

Gnojišče naj je na senčnej strani hleva, lahko naj se k njem in od njega z vozom pride, ne sme biti pod kapom, pa tudi na takem mestu ne, kjer bi se druga voda vanj stekala. Gnojišče more biti na hladnem kraji zato, da zgoraj ležečega solnce ne prepeka, in popolnoma ne posuši, ker tak gnoj ne zgine; nasproti pa se spodnji tako razgreje, da ga veliko zgori. Treba je dalje skrbeti za dostojne jareke, ki iz hleva odpeljejo vso gnojnico v za to namenjene jame. iz katerih se gnojnica lahko dobiva, ko je treba, z njo gnojni kup polivati. Voda, ki proti gnojišči priteka, se more odpeljati, da ne izluži gnoj. Velikost gnojišča se ravna po številu živine; vedno pa naj je tako veliko, da gnojni kup v njem nikdar ni viši od 4 čevljev. Dno in stene gnojišča morajo biti take, da ne spuščajo gnojnice iz gnojišča, in da se tudi iz zemlje voda ne steka v gnojišče. To dosežemo, ako na dno in krog in krog en žebelj na debelo ilovce, glin, trdno nabijemo. Dobro je, nad ilovco še plošnjate kamnje ali pa stare opeke položiti. Dobro je, da je gnojišče obzidano, se ve da more biti med zidom in gnojem nekoliko prostora, da zrak lahko dohaja do gnoja.

Gnojišče naj je kolikor sploh je mogoče, dovolj prostorno da lahko ločimo stari gnoj od mladega, vsakega na posebni kup, ker sla-

bo je, mlad gnoj na starega metati, kakor se navadno ravna, in potem kedar ga potrebujejo, ga spet jemljejo z vrha, kar pa ni prav, ker zgornji gnoj je še sirov in še ni pripraven za gnojenje, ko je spodnji gnoj že prekuhan. Da se to odpravi, naj se napravi več leg gnoja.

Izreja hrastoprejk

Antherea Jama-Mai.

(konec)

Ostane nam še govoriti o izreji hrastoprejk, kako, da napravijo zarod. Ko iz mesičkov pridejo metulji, navadno v popoldanskih urah, so nekoliko oslabljeni, ali nemudoma ko napoči noč, postanejo krepki in jamejo se pariti. Metuljka poleže potem jajčičke na pirje hrastovo, na stranice hrama i. t. d. Jajčičke je lahko čez zimo hraniti, ker celo mraz od 17 stopinj R. pod ničlo jih ne more vničiti.

Skušnje celo spričujejo, da je za plodenje bolj vgodno mrzleji kraj, kakor gorke shrambe. Neki gospod Liha je hranil metulje pri plodenji v gorški izbi, v kateri je bilo 24 stop. R. gorkote, in vidil je, da so metulji (možkega spola) hitro pomerli, in da celo metuljke so prezgodaj poginile, tako da niso mogle dostojno množino jajčic položiti. Ko jih je pa spravil drugo leto v hladneje kraje, so živeli metulji in metuljke dalje časa.

Pri hranjenji jajčic je treba paziti, da jih miši ne pokončajo ker škušnja spričuje, da miši kaj rade poišejo jajčičke hrastoprejk.

K sklepu naj spregovorimo še o boleznih hrastoprejk.

Skušnje do zdaj kažejo, da niso hrastoprejk e bolezni tako močno podvržene, kakor navadne sviloprejke. Da so pa nalezljivosti okuženja z boleznijo, telesca imenovana, podvržene, to je dozdej dokazano.

Zaspanost, bolezin, ki je pri navadnih sviloprejkah, se nahaja tudi pri hrastoprejkah, vendar ni tako nevarna. Hrastoprejka postano črna in se zlije kakor gnojnica. Vzrok te bolezni se navadno išče v slabem pirji hrastovem, če je premokro na pirje, ktero hrastoprejkam pokladamo.

Ko smo v kratkem popisali vse poglobitno o hrastoprejki, in ker je izreja hrastoprejk ena novejših skušin, smeli bi preiskavati njeno vrednost, da spoznamo njeno prihodnost, če bo mogoče izrejo hrastoprejk splošno vpeljati.

Naj prvo bomo našteli vse, kar je vgodno za izrejo hrastoprejek

1. Izreja je lahka,
2. Klimatične razmere njegovo izrejo le malo ovirajo. ker brez vse skrbi pod milim nebom živi,
3. Neizmerna množina hrastovega pirja gotovo tudi pospešuje rejo hrastoprejk, ker ji tekne pirje hrastovo vsakterega plemena.
4. Vgodno je, da hrastu nikakor ne škoduje odtrganje pirja.
5. Dobrota svile od hrastoprejk ni skor nič slabejša od one navadnih sviloprejk; tudi odpadki svilni so dostojne vrednosti.
6. Zdravstvene razmere so vgodne za rejo hrastoprejk, ker one so le malo boleznim podvržene.

Nasprotno pa moremo našteti nevgodne točke:

1. Težavno je nadzorovanje izreje hrastoprejk in le malo smemo upati, da bode mogoče hrastoprejke v sobah na pleteninah izrejati, kakor navadne sviloprejke.
2. Če se hrastoprejke izrejajo, kakor jim je vgodno, da se na stavijo hrastove veje v z vodo napolnjene posode, treba je mnogo prostora in izreja stane mnogo stroškov.
3. Pri izreji v gojzdu so marsiktere nevarnosti katerim so hrastoprejke podvržene. Obramba proti ptičem, ki gosence prav hudo nadlegujejo, se sicer napravi z pleteninami, ki pa stanejo mnogo denarja.
4. Nevgoeno je tudi to, da se dobi v primerji od mesičkov hrastoprejk le malo svile.

Izreja hrastoprejk bo imela prihodnost po našim mnenji le potem, če bo navadna sviloprejka vedno bolehal. Nadjati pa se smemo, da bomo dosegli namen, to je, da prestanejo razne kužne bolezni domače sviloprejke, in potem bo reja hrastoprejk le opravilo bolj iz veselja, kakor za dohodke. —

Povzdiga sviloreje.

Skrbno se ozira zdaj visoka vladà na povzdigo sviloreje v našem cesarstvu, kakor nam bode sledeči popis dostojno dokazal in želeči je le, da tudi mi marljivo delamo in pospešujemo ta blagi, velevažni namen.

Nadjati se je, da bode s časom prestala kužna bolezen in naših sviloprejk, in da bode to z edinjenimi močmi doseči mogoče tukajšnjem poskuševališči.

Tu naštevamo vse podpore dnarstvene, ki jih je visoka vlada namenila deželam v podporo za povzdigo naše sviloreje.

Tirolsko je dobilo fr. 3800

Goriška kmetijska družba

in sicer za napravo zdravega semena . . . fr. 500

za večičenje orodja pri raznih odgojiteljih . . . fr. 200

za posebno, odločeno izrejo zdravega semena. . . fr. 200

za nakup drobno gleda (mikroskopa) . . . fr. 250

za 3 mladenče, ki so se izučili o sviloreji

na poskuševališci svilstva in za plačo,

da kot popotni učitelji širijo uk sviloreje . . . fr. 300

za priobčevanje sviloreje v slovenskem listu. . . fr. 100

skupej fr. 1500

Trst, kmetijska družba fr. 100

Istrija " 600

Dalmacija " 2000

Kranjsko. Metliška svilorejska družba . . . " 200

Koroško kmetijska družba v Celovcu . . . " 100

Stirsko, Štiriska svilorejska družba . . . " 800

Spodnje Estraško " 500

Zgornjo " " 500

Češko—ondotna svilorejska družba . . . " 2400

Moravsko " 500

Šlezija " 1100

Galicija " 280

Bukovina " 370

Iz tega lahko razvidimo zdatne denarstvene podpore, in nadjati se smemo pravega pospeševanja o sviloreji, ki ima še veliko prihodnost, in ki ima krepko podpirati in množiti ljudsko blagostanje.

Zagotovilo gospodarja proti škodi pri prodajanji presičev.

Pri prodajanji dehelih presičev se mnogokrat gospodar zmoti, in tako škodo trpi, ker navadno ne ve, koliko je špeha, koliko mesa i. t. d. pri presiču; nasprotno pa zna in vè mesar, ki kupuje, kaj natančno, ker ga uči vsakdajna skušnja. Da se vsim tem okoliščinam gospodar ohrani, dobro je, da prodaja debele presiče le na tehtnico. Ta način je najpravičnejši in želeti je, da bi se vsi kmetovavci tega načina pri prodajanji poprijeli. Dr. Rhode je na tačno preiskaval koliko mesa, krvi, kosti, špeha ima debel presič in našel je, da ima dobro rejen, debel presič na vsakih 100 funtov teže (živ).

3 funte krvi,	
2 1/2 „	praznih čev in želodeca
3 „	srca, pljuč, jeter, jezika,
11 1/2 „	loja in masti pri čevah,
76 „	mesa, špeha, kosti.

Navadno se računi zgube na 5 1/2 funtov; če k tem še prištejemo 3 funte krvi, potem, pljuča, jetra, srce, želodec, čeva ki se pa za napravo klobas porabijo vendar ni zguba večja od 11 funtovna 100 funtov teže, ko se presič zakole. —

Priprava, za preiskavo kalivne moči raznih semenov.

Vsakter, ki se kedaj pečal z vrtnarstvom, bo spoznal in pritr dil, da negotovost kalivne moči semena mnogokrat veliko pokvari in ovira dohodke poljedelstva.

Hanneman napravil je prav koristno orodje, s katerim se lahko prepričamo o kalivni moči semena.

Ta priprava obstoji iz plošče, katero se 24 ur pred uporabo položi v vodo; potem se jo stavi na plitev krožnik in se dolije toliko vode, da postane prazni prostor med ploščo in krožnikom okrog in okrog napoljen z vodo, vendar ne sme biti voda črez ploščo.

V plošči je 25 luknic, in v vsako se položi eno seme. Seme, ki težko kali, kakor seme trave, se pokrije nekoliko se zemljo, kar pa ni potrebno pri semenu, ki rado kali, n. pr. seme zelja repe i. t. d. Potem se pokrije ploščo se sušivnim papirjem, ki more vedno moker biti in vsaki dan se nekoliko vode prilije, tako da je krog in okrog vedno prazni prostor napoljen. Dobro je vse to spraviti pod stekleni zvon, ker se kalenje toliko bolj hitro pokaže, sploh namen skušnje je hitreje dovršen, vendar ni neobhodno potreben stekleni zvon.

Pri „Eifler-ji“ na Dunaju se dobijo take plošče za 50 kr. pa tudi mi jo radostno preskrbimo; in kdor si jo hoče naročiti, naj nam blagovoli naznaniti, da zamoremo potem željam vstrezati. —